

SIPOS Anna Magdolna
 Könyvtári reneszánsz : könyvtárak az információs társadalomban 2.0. [elektronikus dok.] / Sipos Anna Magdolna. – Budapest : Kossuth Kiadó, 2015. – (NÉRO; 13-14.) ISBN: 978 963 098 305 1

Könyvtári jövőkép – optimista szemmel

A könyv szerzője, *Sipos Anna Magdolna*, a Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar Könyvtártudományi Intézetének professzora e kötetrel visszatér egy tíz évvel ezelőtt készült cikkének megállapításaira, és azokat aktualizálja. Az illető cikk (melynek címe Könyvtárak az információs társadalomban; a jelen kötet ezért kapta azt az alcímet, hogy *Könyvtárak az információs társadalomban 2.0.*) a *Tudásmenedzsment* 2006. évi 2. számában jelent meg, és méltán került be a könyvtárosképzésben rendszeresen szereplő ajánlott olvasmányok közé. Az itt ismertetett kötet bevezetője idézi az eredeti cikk következtetését (amely egyben a mostani kötet kiindulópontját jelenti): „a könyvtárak korszerű és a társadalmi elvárásoknak megfelelő működési keretei kirajzolódtak, és a továbbiakban a legfontosabb teendő az lesz, hogy a kialakított kereteket újszerű tartalommal töltsse meg a szakma”. A kötet címe – *Könyvtári reneszánsz* – igen optimista, és a pozitív könyvtári jövőkép a kötet egészét végigkíséri.

Az első fejezet az internet használatának mennyiségi változásait tekinti át 2005 és 2014 között. Az internetpenetráció (szebben szólva: az internet elterjedtsége) és a digitális megosztottság kérdéskörét statisztikai és szociológiai megközelítésben veszi szemügyre, többnyire az említett időintervallumban, néhol attól eltérően, amikor nem állnak rendelkezésre a vonatkozó adatok. Itt találkozunk először a szemléletes grafikus ábrázolással, amely végig igen sokat nyújt az olvasónak: segít áttekinteni, mi több, értelmezni az internet-előfizetésekre, internethasználatra, internethasználókra vonatkozó nemzetközi, hazai, regionális és megyei adatokat, a mobil és nem mobil elérhetőségekre, a szükséges hardver birtoklására is kitérve.

Az internet használatának minőségi változásaival foglalkozó második fejezet empirikus kutatások adatait és elemzéseit felhasználva a helyszín változásait, a különböző korcsoportoknál tapasztalható változásokat, a használat gyakoriságát és nem utolsósorban célját vizsgálja. A grafikonok a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság (NMHH) 2012. évi piacfelmérésének, konkrét és egyéni vizsgálódásainak eredményeit is bemutatják. (Ilyen kérdéseket tettek fel: Böngészője könyvjelzőjében milyen tartalmak szerepelnek? Milyen forrásokból szerzik be a munkájukhoz, tanulmányaikhoz szükséges információkat? A munkához, tanuláshoz szükséges, továbbá a köznapi információk forrásai.) A fejezet ezután a könyvtári internethasználat helyszíneinek változásaira tér rá, majd egy rövidebb időszakot tekintve azt taglalja, milyen változásokat okoztak az okostelefonok és táblagépek. A magyarországi áttekintés után még egy pillantást vehetünk arra is, hogyan festenek a magyarországi információs társadalom jellemzői nemzetközi összehasonlításban. A Digital Agenda for Europe adatai alapján született *A digitális készségek indikátorai az európai országokban 2012-ben (százalékos arány)* című oszlopdiagram

azt mutatja, hogy „Magyarország az átlagtól kissé leszakadva, a középső egyharmadban foglal helyet, és a volt szovjet megszállási zóna országai között meglehetősen jól pozicionált”.

Az összeállítás következő blokkjai (a harmadik fejezettel kezdve) a világban az információs társadalom fejlődésében érvényesülő tendenciákat mutatják be különböző világszervezetek vonatkozó programjain keresztül. Elsőként az *UNESCO Kommunikációs és Információs Programja* kerül terítékre, azon belül az UNESCO 2002-2007-es középtávú stratégiája, a 2013. évi WSIS+10 Információs Társadalmi Csúcstalálkozó témái, és általában az UNESCO mindennapi támogató és koordinációs tevékenysége, amelyet a tudáshoz való egyetemes hozzáférés és a tudástársadalom érdekében kifejt. „Ezek a programok azonban nem csupán abból a szempontból fontosak, hogy azokhoz a könyvtárak csatlakozhatnak, hanem egyben megmutatják azokat a folyamatokat, tendenciákat is, amelyek a könyvtárügy és a könyvtárak stratégiai terveinek összeállításánál nélkülözhetetlenek.”

És ez átvezet a következő, negyedik fejezethez, amely *A könyvtárügy változásai az IFLA dokumentumok tükrében* címet viseli. Az IFLA 2013-ban öt megatrendet állapított meg, amelyek a jövőben előreláthatólag alapvető hatást gyakorolnak a könyvtárak életére, és meghatározzák a könyvtárak és könyvtári szolgáltatások fejlesztési irányait. A megatrendek globális jelenségeket foglalnak össze, de mindenütt kitekintenek a könyvtárak gyakorlati teendőire. Egy kiragadott konferencia (Library2.0 Worldwide Virtual Conference, San José State University, Ca., 2013. és 2014.) tematikája támasztja alá a trendek jelenlétét. Az *ALA* és társszervezetei (pl. *ACRL*) dokumentumait taglaló ötödik fejezet azt mutatja be, hogy az Egyesült Államokban milyen trendeket regisztráltak az egyes könyvtártípusoknál, és ez milyen feladatokat jelöl ki a könyvtárak számára napjainkban. Az amerikai közkönyvtárakról és iskolai könyvtárakról szóló rövid helyzetértékelés után az egyetemi könyvtárak tíz trendje (*ACRL*, 2012) jóval bővebb kifejtést kap, és egyfajta prognózissal is szolgál a várható fejlesztési irányokról. A fejezet végén néhány aktuális kérdéskör (e-könyvek, szerzői jog, közösségi hálózatok, szellemi szabadság a virtuális térben) is felbukkan egy-egy bekezdés erejéig.

Ezt követően visszatérünk Európába. Az Európai Unió információs politikájának változásait dióhéjban összefoglaló hatodik fejezet főként az *Európai Digitális Menetrend* céljait és alapelveit fejti ki. A szerző felhívja olvasói figyelmét, hogy a dokumentum digitális készségeket, kompetenciákat, műveltséget említ,

de e fogalmaknál lényegében mindig az információs műveltség fejlesztésére kell gondolnunk, amiben a könyvtárak meghatározó szereppel bírnak. Az e-Európa megvalósításában a könyvtárak megkerülhetetlenek, ahogy ezt a közgyűjtemények együttműködési projektjei is bizonyítják.

Ezután – az általánostól a speciális felé haladva – a hetedik fejezet azokat a *hazai stratégiai dokumentumokat* tárgyalja, amelyek az információs társadalom fejlesztését tüzték zászlójukra, és a kötet tárgyidőszakában születtek (a Nemzeti Infokommunikációs Stratégia 2014-2020 pillérei és horizontális faktorai, Zöld könyv az infokommunikációs szektor 2014-2020 közötti fejlesztési irányairól, Digitális Nemzet Fejlesztési Program). Az egyes dokumentumokat a szerző mindig a könyvtárak és a közgyűjtemények szemszögéből közelíti meg. A záró gondolatok között felvet egy fontos kérdést: hiányzik az intézményi infrastruktúra az információs társadalom tudományos igényű kutatásához. Fájjalja, hogy a könyvtárak napjainkban, a hálózati modellen alapuló információszerzés időszakában egyre kevésbé tudnak a törvényben előírt feladataiknak eleget tenni, és hogy emiatt presztízsvesztésüket szenvedhetik el. Következtetésében ismét (többször) síkra száll az információs műveltség terjesztése mellett.

A hazai két könyvtárügyi stratégiának a 2003-2007 és 2008-2013 időszakra vonatkozó elképzeléseivel foglalkozó nyolcadik fejezetben a legfontosabb célok alapos ismertetése, értékelése szerepel. Az első stratégia esetében kiemelt figyelmet kap a könyvtáros életpálya kérdése és az EU-csatlakozásból adódó könyvtári követelmények teljesítése. A második stratégia, a Portál program kapcsán rövid összefoglaló értékelést olvashatunk, ezt követően pedig az európai uniós támogatással folyó projektekről és hatásukról esik szó. Mint közismert, a stratégiaalkotási folyamat itt megszakadt, bár született néhány előzetes dokumentum, amelyek adekvát módon említésre is kerülnek (a 2012. évi Országos Könyvtári Konferencia ajánlásai, a 2013. évi MKE-vándorgyűlésre készült vitaanyag).

A kötet ezután a kilencedik fejezetben rátér a *hazai országos elektronikus szolgáltatásokra*, amelyek – ahogy írja – a könyvtárak metaadat-vagyonát alkotják és a teljes szövegű hozzáférést biztosítják. Ezek közül először az EISZ és az EBSCOhost kínálatáról és hasznosulásáról olvashatunk, a szolgáltatás rövid történeti háttérét is rögzítve, valószínűleg abból a jogos megfontolásból, hogy ne menjen feledésbe. A Magyar Elektronikus Könyvtár és az Elektronikus Periodika Archívum, valamint a MATARKA kínálata és hasz-

nosulása hasonló elemzés tárgya. A fejtegetés végén egy, e szolgáltatások használatát összehasonlító táblázatot és kördiagramot is kézhez kapunk, amelyek ismételt alátámasztják a szerzőnek azt az állítását, hogy idő- és térbeli korlátozás nélküli, azonnali, lehetőleg teljes szövegű hozzáférésre van a legnagyobb (és egyre nagyobb) igény a használók részéről.

A tizedik fejezet egy olyan kérdéskört tárgyal, amely igen sokat változott az előző publikáció közreadása óta eltelt tíz évben: a könyvtári szolgáltatások használatával foglalkozik. Ahogy a szerző fogalmaz, a világháló „kiszabadította a könyvtárat a tér és idő korlátozta keretéből”. Úgy véli, hogy „a könyvtárak történetében talán még soha nem volt lehetőség a szolgáltatási expanzió ilyen mértékére”. Ugyanakkor az információs, a publikációs és a dokumentumpiac új jelenségeinek (e-könyvek, print on demand, self-publishing, open science, open access stb.) köszönhetően további óriási változások előtt állnak a könyvtárak. Szolgáltatásaik személyes és távoli elérésének változásait az országos statisztikai adatok alapján demonstrálja a szerző a 2006-2013-as időszakot tekintve. Arra is kitér, hogy a könyvtárhasználat változásai és a szolgáltatások között a ma már vezető helyet elfoglaló távhasználat szorosan összefügg a lakossági internethasználat szélesedésével. Azt is áttekinti, milyen eltérő tendenciák érvényesülnek a települési és a tudományos igényeket kielégítő könyvtáraknál. Mint megjegyzi, az online szolgáltatások könyvtári kínálatát és ennek hatását országos adatok hiányában nem tudta figyelembe venni, de feltételezi, hogy e kínálat gyors és hatékony bővítése tovább növelné a könyvtárak hasznosságát és népszerűségét.

A tizenegyedik fejezet a regionális különbségekre világít rá Magyarország hét tervezési-statisztikai régiójában. A szerző egyrészt a személyes és a távhasználat arányának változásait vette górcső alá a 2007-2013-as időszakban, esetenként összehasonlítást is alkalmazva az egyes régiók teljesítménye között, másrészt az adatokat minden régiónál összevetette az internet elterjedtségével. Következtetései további kutatásokhoz adnak muníciót: adatokat kéne gyűjteni a tényleges és a potenciális távhasználókról, a virtuális tereket használók céljairól és elérési útjairól, nem utolsósorban igényeikről.

A tizenkettedik fejezetben Sipos Anna Magdolna mint a könyvtárak sorsáért aggódó szakember összefoglaló helyzetképet és értékelést ad aggodalmait sem titkolva. Fejtegetésében számos olyan kérdéskörre és teendőre utal, amelyekre minden erőfeszítés ellenére hosszabb ideje nem sikerült megnyugtató megoldást

találnia a könyvtáros szakmának (pl. digitalizálási kataszter létrehozása, a párhuzamosságok kiküszöbölése). Kijelöli a feladatot is: többet kell foglalkozni „a virtuális használat jelenségeivel, összetevőivel, elemzésével, népszerűsítésével, vagy urambocsá’ az ide vonatkozó fejlesztési igények megismerésével”. A kötet nem könnyű olvasmány, tartalma meglehetősen „tömény” és adatgazdag. A szerzőtől megszokott tudományos alaposág és részletesség folyamatosan nagy figyelmet igényel. A mű feltehetőleg főleg oktatási célra készült, de a statisztikai számadatok és gondos interpretációjuk a gyakorló könyvtárosokat is elgondolkoztatják. Igencsak irigylésre méltó helyzetben vannak a hallgatók, akik majd kötelező vagy ajánlott irodalomként kézhez kapják, mert a szerző igen sok gyűjtő és értelmező munkát elvégzett helyettük. A felhasznált irodalom és az adatok forrásai imponáló és naprakész jegyzéket alkotnak. A szerző folyamatosan segítségül hívja korábbi publikációit is, mintha módszeresen készült volna e szintézis közreadására. Az adatok grafikus ábrázolása során a különböző diagramtípusok teljes választékát felvultatja, természetesen a bemutatandó tartalomhoz célszerűen igazodva.

A Kossuth Kiadó sorozatának ez a kötet már a 13-14. darabja. Tekintélyes szerzők írnak benne korszerű témákról, javarészt szakmánkhoz szorosan kötődő kérdésekről NÉpszerűen, Röviden, Olvasmányosan (innen a sorozat neve: NÉRO). Ez a könyvtárak helyzetét boncolgató és jövőképét felvázoló kötet tehát „jó társaságba került”. Arról most nem szólnék részletesebben, hogy a kötet e-könyvként jelent meg, végtére is a mű tartalma a lényeg, nem a hordozója és a formátuma, bár a működő linkek még ma is lenyűgözik a magamfajta olvasót. Néhány apró kritikai észrevételt nem kerülhetünk meg: a kötet tördelése úgy fest, mintha a self-publishing kezdeti időszakában járnánk, és egy lektor közreműködésével a beszűrt idegen nyelvű megnevezések néhány hibáját és a sajtóhibákat is könnyedén ki lehetett volna küszöbölni.

A kötet megjelenésekor azonnal szíves fogadtatásban részesült a könyvtárosok körében, például a Katalisten. A Könyvtári Figyelő előző, 3. számában mi is felhívtuk rá olvasóink figyelmét. Akkor még kevesen olvashatták, de pozitív szemlélete rögtön feltűnést keltett. A kötet biztatást ad a mindennapokhoz: a könyvtárak és az olvasás reneszánsza elérkezett, és élnünk is kell a lehetőségekkel!

Hegyközi Ilona